

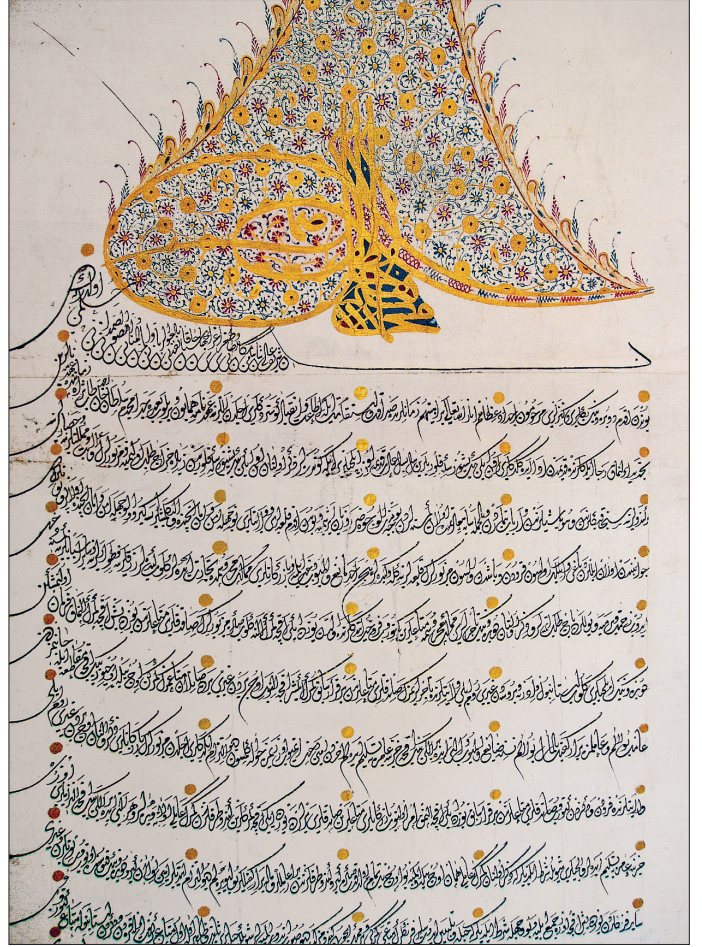
VASAL

man tayiniyle ilgili 1-10 Muharrem 1080 (1-10 Haziran 1669) tarihli berat kaleme alındı. Bu belge ile Petro Doroşenko üç Kazak kabilesinin (Sarıkamış, Barabaş ve Potkalı) hatmanını tayin edildi ve egemenliği altındaki topraklar sancak statüsünde kendisine devredildi. Belgede Eflak ve Boğdan'da olduğu gibi Osmanlı korumasını Kazaklar'ın da talep ettiği açıkça görülür. Diğer hıristiyan vasallara nazaran Kazaklar'ın koruma için vergi vermemeleri kayda değer bir farklılıktır. 1682'de İmre Tököli'nin Orta Macar kralı tayin edilmesi sırasında aldığı beratla Doroşenko'nun beratı neredeyse kelimesi kelimesine birbirine benzemektedir. Sultanın desteği ve yine sultan tarafından garanti edilen hükümdarın tahtındaki konumu dışında beratlarla padişahla vasal arasındaki ilişki ayrıntılı biçimde anlatılmamaktadır. Macar örneği, beratta görülen bu eksikliğin ahidnâme ile tamamlandığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin Kartli ya da Karadağ (Montenegro) gibi daha başka vasal devletleri de olmuştur. Osmanlılar, müslüman ve gayri müslim halkları farklılık gözetmeden merkeze bağlayan bir idarî sisteme sahipti. İmparatorlukta yer alan vasal devletlerin ve ayrıcalıklı grupların düzenleri hayli karmaşık bir yapılanmayı yansıtmaktadır. Bu sistemle yurt dışından gelen tüccarlara, Venedik, Ceneviz, Fransa, İngiltere, Hollanda gibi devletlerin tüccarlarına, bunların ticarî depolarına ve konsolosluklarına berat örneğine dayanarak hazırlanmış ticarî sözleşmelerle imtiyazlar tanınmış, bunlar bağımsız birlikler halinde idarî sisteme dahil edilmiştir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin yerel, cemaate dayalı özerk yapılar "yığın"ı aslında homojen bir yapılanma arz etmekteydi. Osmanlıların Balkanlar'dan çekilişi esnasında, yeneden doğan ve özgürlük talep eden milletlere benzer çözümler sunarak vasallık statüsü önermesi bir rastlantı değildir; ancak bir süre sonra vasallık hukukunun garanti edilmesi bu milletlere yeterli gelmeyecektir.

BİBLİYOGRAFYA :

F. Kraelitz-Greifenhorst, *Osmanische Urkunden in Türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts: Ein Beitrag zur Osmanischen Diplomatie*, Wien 1921, tür.yer.; F. Giese, *Die Osmanisch-Türkischen Urkunden im Archive des Rektorenpalastes in Dubrovnik (Ragusa) Festschrift Georg Jacob zum siebzigsten Geburtstag*, Leipzig 1932, s. 41-56; Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore 1955, tür.yer.; N. Biegan, *The Turco-Ragusan Relationship According to the Firmân of Mu-*

1059 (1649) tarihli
Dubrovnik
Ahidnâmesi
(HR, Državni
Arhiv
Dobrovnik,
Acta Turcarum)

rad III (1575-1595): *Extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague-Paris 1967; K. Schwarz, *Osmanische Sultansurkunden des Sinai-Klosters in Türkischer Sprache*, Freiburg 1970; M. Maxim, *Culegere de texte otomane*, Bucureşti 1974, tür.yer.; a.mlf., "Sur la question des 'ahidnâme octroyés par les sultans ottomans aux princes de la Moldavie et de la Valachie", *Transylvanian Review*, III/1, Cluj-Napoca 1994, s. 10-11; W. Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1975, tür.yer.; V. E. Sroekovsky, *Muhammed Geray Han ve Vasalları: Kurum Tarihi* (trc. Kemal Ortaylı), İstanbul 1979; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*, Ankara 1984; a.mlf., "Tunus'un 1881'de Fransa Tarafından İşgaline Kadar Burada Valilik Eden Hüseyin Ailesi", *TTK Belleten*, XVIII/72 (1954), s. 545-580; *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıklar Arasındaki Münasebetlere Dair Arşivi Belgeleri (1575-1918)* (nşr. Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü), Ankara 1992-93, I-II, tür.yer.; V. Panaite, *The Ottoman Law of War and Peace: The Ottoman Empire and Tribute Payers*, New York 2000; S. Papp, *Die Verleihungs-Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Seibenbürgen*, Wien 2003; Mehmet İnbâşi, *Ukrayna'da Osmanlılar: Kamanıçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, İstanbul 2004; O. Pritsak, "Das erste Türkisch-Ukrainische Bündnis (1648)", *Oriens*, VI (1953), s. 266-298 (makalenin tercümesi için bk. "İlk Türk-Ukrayna İttifakı [1648]" [trc. Kemal Beydilli], *İlmî Araştırmalar*, sy. 7 [1999], s. 255-284); E. Hösch, "Der türkisch-

kosakische Vertrag von 1648", *Forschungen zur osteuropäischen Geschichte*, XXVII (1980), s. 233-248; Tahsin Gemil, "Documente turceşti inedite (sfârşitul sec. XVI şi XVII)", *Revista Arhivelor*, sy. 3 (1981), s. 351-361; A. Riedlmayer – V. Ostapchuk, "Bohdan Xmel'nyckyj and the Porte: A Document from Ottoman Archives", *Harvard Ukrainian Studies*, VIII/3-4 (1984), s. 453-473.

SANDOR PAPP

VASFÎ
(وصفى)

XVI. yüzyıl divan şairi.

Günümüzde Yunanistan sınırları içinde bulunan Serez (Siroz) yakınlarındaki Demirhisar'da doğdu. Eğitimini tamamladıktan sonra kadılık mesleğine girdi, Sadrazam Hadım (Atık) Ali Paşa (ö. 917/1511) ve Koca Mustafa Paşa'nın (ö. 918/1512) himayesi altında mesleğinde ilerleyerek sırasıyla Serez, Demirhisar ve Malkara'da kadılık yaptı. Şiirlerinden anlaşılacağına göre maddî bakımdan sıkıntılı bir ömür sürmüştür. Latîfî onu bedenen zayıf ve sürekli hastalıktan mustarip biri olarak anlatır. Bu yüzden sık sık öldüğü haberinin yayıldığı-

ni, kendisine mansip tahakkuk ettiğinde onun mansıbını başkalarının almaya gittiğini söyler. Bununla beraber yaşlılık ve hastalıktan ayağa kalkamaz durumda olduğu zamanlarda bile Ali Paşa'ya şiir götürerek halini arz etmiştir (Latîfî, s. 565). Vasfî son kadılık yeri olan Malkara'da vefat etti ve orada gömüldü (*Sehî Bey Tezkiresi*, s. 148). Tâcizâde Câfer Çelebi'ye sunduğu bir kasidenin tarihinden hareketle Yavuz Sultan Selim devri başlarına kadar (1512) yaşadığı belirtilmektedir (Temel, s. 1). Kaynaklar şairin memuriyet hayatına dair çelişkili bilgiler verir. Sehî Bey, onun zamane kadıları gibi dünyaperest değil Hak yoluna ulaşmak isteyen biri olduğunu söylerken (*Sehî Bey Tezkiresi*, s. 147) Latîfî, kadılığı sırasında idaresi altındaki mal üzerinde haksız tasarrufta bulunması ithamıyla hapis yattığını nakleder.

Sehî'ye göre Vasfî'nin farklı bir nazım üslûbu vardır ve aruz bahirleri arasından monoton olmayan, zengin sesli vezinleri kullanmasıyla dikkat çekmiştir. Kınalızâde Hasan Çelebi, Vasfî'yi ince hayallî, hoş edalı, latif sözlü, belâgat ve beyan kaidelelerine uygun şiirler yazan orta derecede bir şair diye niteler (*Divan, Tenkidli Basım*, neşredenin girişi, s. 14). Latîfî dil bakımından Necâtî Bey tarzını devam ettirdiğini kaydeder. Şiirlerindeki bazı ifadeleri ve sade dili ile Fuzûlî'yi andırır. Melîhî ve Necâtî Bey'e nazîreler yazmıştır. Beyânî, Vasfî'nin dostu Mesîhî ile sıkça beraber olduğunu, bu sebeple onun etkisi altında yetiştiğini belirtir. Vasfî âşıkane tarzda gazeller yazan, kasidelerinde de başarılı sayılan bir şairdir. Bazı gazellerine nazîreler yazılmıştır. Cinas sanatının görüldüğü şiirlerinde devrin âdet ve inanışlarına, aralarında Arapçalar'ı da bulunan vezir ifadelerine sıkça rastlanır (Temel, s. 10-15). Vasfî, hem şiir hem de kendi sanatı hakkındaki görüşlerini yansıtan manzumeler de yazmıştır. Buna göre şiirde mâna lafızdan önemlidir ve şiirden maksat büyükleri övmektir, ancak övülen kişinin vasıfları da şiiri süslemelidir (Tatcı, sy. 56 [1987], s. 35-37).

Vasfî'nin divanı, Mehmed Çavuşoğlu tarafından Manchester John Rylands Kütüphanesi'nde mevcut divanlar mecmuasındaki nüsha ile bir kopyası İsmail E. Erünsal'da bulunan Kahire nüshası esas alınarak yayımlanmıştır. Çavuşoğlu bu nüshadaki manzumeleri diğer şiir ve nazîre mecmualarındaki şiirlerle karşılaştırmış, gerekli gördüğü şiirleri eklemek suretiyle divanı yeniden düzenlemiştir (*Divan, Tenkidli Basım*, neşredenin girişi, s. 16). Buna göre divanda dokuz kaside, 102 gazel,

iki musammat ve dört kıta yer alır. II. Bayezid ile Hadım Ali Paşa ve Sadrazam Koca Mustafa Paşa gibi devrin büyüklere yazılan kasideler dikkat çekicidir. Kıtalar arasında tarih manzumeleri de vardır. Vasfî'nin divanında bulunmayan bir mersiyesi ayrıca yayımlanmıştır (Yakup Karasoy, "Vasfî'nin Bilinmeyen Bir Mersiyesi", *Selçuk Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, sy. 24 [2008], s. 1-6). Vasfî divanı üzerine üç yüksek lisans (Şahin Baranoğlu, *Vasfî Divanı Gramer İndeksi*, 1991, Ege Üniversitesi; Enver Aktuna, *Vasfî Divanı Gramer İndeksi*, 1992, Ege Üniversitesi; Yase-min Sevim, *Vasfî Divanı'nın Tahlili*, 1999, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Can Temel tarafından bir doktora tezi (bk. bibl.) hazırlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vasfî, *Divan, Tenkidli Basım* (haz. Mehmed Çavuşoğlu), İstanbul 1980, neşredenin girişi, s. 14, 15, 16, ayrıca bk. tür.yer.; *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt-Behişt* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1998, s. 147-148; *Âşık Çelebi, Meşâirü's-suarâ*, vr. 78^b; Latîfî, *Tezkiretü's-su'arâ ve tabsratü'n-nuzamâ* (haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000, s. 563-565; Kınalızâde, *Tezkire*, s. 1032-1033; Can Temel, *Vasfî Divanı'nın Tahlili* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Ahmet Kartal, "Erken Dönem Nazım (XV. Yüzyıl)", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Ankara 2004, V, 48-50; Mustafa Tatcı, "Şair Vasfî'nin Şiirle İlgili Düşünceleri", *MK*, sy. 56 (1987), s. 34-37.

VİLDAN S. COŞKUN

VASFİ EFENDİ, *Kebecizâde*

(bk. MEHMED VASFİ, *Kebecizâde*).

VASİF

(bk. TASVİR).

VÂSİF AHMED EFENDİ

(ö. 1806)

Osmanlı vak'anivisi
ve devlet adamı.

Bağdat'ta doğdu. İlk eğitimini burada aldı ve gençliğinde kitabiyat alanında uzmanlaştı. Bir müddet Bağdat'taki özel kütüphanelerde görev yaptı ve yazma eserleri istinsah ederek geçimini sağlamaya çalıştı. Bağdat'tan ayrıldıktan sonra Van'a, ardından Halep'e gitti. Burada şehrin valisi Gül Ahmedpaşazâde Ali Paşa ile tanıştı ve onun kütüphaneciliğini yaptı. Ali Paşa, İlsavat ve Bender seraskerliğine tayin edildiğinde onunla birlikte giderek bu gö-

revini sürdürdü ve kendisinden dinlediği pek çok hadiseyi not etti. Daha sonra Hotin cephesi seraskeri Abaza Mehmed Paşa'nın mektupçuluğuna getirildi. Bu görevi esnasında 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşına ve Kırım için verilen mücadeleye şahit oldu. Ruslar'ın Yenikale'yi istilâsı sırasında (1185/1771) esir alınıp Petersburg'a götürüldü. O esnada kitlesel bir ayaklanmaya dönüşecek olan Pugaçef isyanı sebebiyle sıkıntı içine düşen II. Katerina'nın mütareke teklifini ihtiva eden mektubunu Osmanlı karargâhına götürmek üzere serbest bırakıldı. İki devlet arasında Yergöğünde ateşkes sağlanınca (29 Mayıs 1772) Vâsîf'in dokuz aylık esaret hayatı sona erdi. Rus esareti onun tanınmasına ve üst düzey memuriyetlere yükselmesine vesile teşkil ettiği gibi siyasî görüşmelere katılması da ufkunu genişletti ve giderek dış ilişkilerde uzmanlaşmasını sağladı. Haziran 1772'de hâcêân sınıfına girdi, ardından tekrar cepheye gönderildi ve barış görüşmelerinin sürdüğü Fokşani kasabasına gitti. Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa, sonuçsuz kalan görüşmelere devam etmek üzere Vâsîf'ı Yaş'ta bulunan Rus orduları başkumandanı Peter Alexandroviç Rummyantsov'a yolladı. Vâsîf mütarekeyi kırk gün daha uzatmayı başardı ve ordu-gâha dönünce sadrazam tarafından ödüllendirildi (Ahmed Resmî, s. 56).

Kasım 1772'de Reisülküttâb Abdürrezak Bâhir Efendi barış müzakerelerini sürdürmek için başdelege tayin edilip Bükreş'e gönderildiğinde yanındaki heyette Vâsîf da mükâleme kâtibi sıfatıyla bulunuyordu. Altı ay kadar devam eden bu görüşmeler de Rusya'nın Kırım üzerindeki emelleri sebebiyle sonuçsuz kaldı. Daha sonra Vâsîf çeşitli cephelerde yer aldı ve Kozluca'daki yenilgiye tanık oldu (1774). Küçük Kaynarca Antlaşması metninin İstanbul'da imzalanacağı günlerde Kırım'a serbestiyet tanıyan maddenin ileride Rus istilâsına yol açacağı endişesiyle Kırım ahalisinin hassasiyetinin Rusya'ya duyurulması için Vâsîf tekrar Yaş'ta bulunan Rummyantsov'a gönderildiyse de bundan bir sonuç elde edemedi geri döndü.

İstanbul'da iken bir ara matbaacılık işine girdi. İbrâhim Müteferrika'nın ölümünün (1747) ardından matbaanın faaliyetine son verildiğinden kitap basım işleri tamamen ihmale uğramıştı. Müteferrika Matbaası'nın tezgâh ve hurufatının Fransız Sefârethânesi'nde kurulacak matbaada kullanılmak amacıyla satın alınacağına dair çıkan haberler üzerine Vâsîf Efendi, Beylikçi Râşid Efendi ile birlikte matbaayı sa-